

СИМОНИДА РКАЛОВИЋ

ХОТЕЛ „ASTORIA“

Нakon што је 1841. године и формално проглашен престоницом аутономне Кнежевине Србије, Београд постаје средиште свих политичких, културних и друштвених дешавања. Тиме је условљен његов убрзани развој из мале оријенталне вароши у модеран европски град. Захваљујући све већем броју страних посетилаца, који су незадовољни условима смештаја у Београду махом одседали у Земуну, створила се потреба за европски концепираним смештајним објектима, који ће задовољити потребе свих оних које пут из било ког разлога нанесе у нову српску престоницу.¹ Почевши од 1843. године, када је подигнут први београдски хотел „Код Јелена“ (касније „Старо здање“), главни град Кнежевине Србије изнедрио је бројне хотелске објекте намењене најразличитијим потребама домаћих и страних путника. Тако су хотели подигнути у центру града („Москва“ или касније „Majestic“) одговарали на захтеве богатих посетилаца који су долазили послом или ради забаве, али су желели комфор и луксуз, док су они на „периферији“, попут „Петрограда“ и „Бристола“, били намењени мање имућним, углавном пословним људима, чији је главни захтев био пристојан смештај и близина железничке станице.

Овој другој групи хотелских објеката припадао је и хотел „Astoria“, грађен од августа 1937. до априла 1938. године.² Подигнут у непосредној близини Железничке станице, био је намењен смештају пословних људи и путника, што се, према казивању наследника овог хотела, веома исплатило.³ Наиме, један од његових сопственика, Ђура Нинковић, био је веома искусан угоститељ, што је хотелу „Astoria“ омогућило врло успешан рад од самог почетка. Још 1922. године он је од кафеџије Живојина Милошевића купио ресторан до железничке станице у Панчеву, који је затим продао и купио парцелу у Штросмајеровој улици бр. 3, на којој је 1931. године подигао хотел под називом „Пошта“.⁴ Венчањем

архитекте Ивана Савковића и Љубине Нинковић, ћерке господина Ђуре Нинковића, дошло се на идеју проширења посла куповином новог плаца у Улици Милована Миловановића бр. 1 и изградњом већег хотелског објекта у који ће заједничка средства уложити обе породице, а чији ће пројекат израдити сам архитекта Савковић.⁵ Тако је хотел „Пошта“ пресељен на нову адресу, а затим је преименован у „Astoria“, што се задржало до 2010. године, када су га нови власници реновирали и поново отворили под именом „Queen’s Astoria Design Hotel“.⁶

О пројектанту и сопственику зграде хотела „Astoria“ Ивану Савковићу, још увек немамо много доступних података.⁷ Зна се да је рођен у Берну 1907. године.⁸ Његов отац, Стеван Савковић, син имућног земљорадника из села Жаркова, завршио је студије на Грађевинском факултету у Немачкој. Као угледни инжењер, Стеван Савковић је неко време вршио дужност министра грађевина у Краљевини Југославији, а завидан иметак који је стекао током своје успешне каријере омогућио му је да пошаље свог сина Ивана у иностранство на студије архитектуре. Архитекта Иван Савковић је дипломирао на Архитектонском факултету у Бечу 1930. године, али се тек 1935. године вратио у Београд. Када је 1941. године Други светски рат захватио и Краљевину Југославију, Иван Савковић је мобилисан. Пошто је у краљевској војсци имао официрски чин, након капитулације одведен је у немачко заробљеништво, где је дочекао и крај рата. По повратку из заробљеништва, архитекта Савковић обновио је рад свог архитектонског бироа. Међутим, већ 1946. године ателе му је одузет и то је био један од разлога његовог одласка у Херцег Нови, где је боравио и радио све до 1950. године. Архитекта Савковић је у свом релативно мало познатом архитектонском опусу показао склоност ка модерничким, готово пуристичким, архитектонским принципима. Већ његова рана остварења, међу којима се посебно издваја хотел „Astoria“, поседују утилитарни квалитет основе, као и једноставне, строго геометријски конципиране фасаде, уз потпуно одсуство стилских и декоративних елемената. Међу каснијим остварењима овог архитекта издвајају се награђени конкурсни пројекат за зграду Државне опере и пројекат за зграду Скупштине Србије у Улици краља Милана 14, из 1950. године, који је Савковић у сарадњи са архитектом Михајлом Јефтићем пројектовао као модификацију Азриеловог пројекта из 1948. године. Иван Савковић је умро у Београду 1952. године, у својој 45. години од последица тумора лимфних жлезда.⁹

Иако је првобитна замисао била другачија, према положају који заузима, односно према облику парцеле на којој је грађена, „Astoria“ спада међу хотеле

Сл. 1. Хотел „Astoria“, данашњи изглед

уздане унутар блока зграда, који истовремено излазе на две улице. Наиме, Иван Савковић и Ђура Нинковић су првобитно намеравали да подигну објекат са угаоном основом. Међутим, после неуспелог покушаја куповине парцеле на углу Милована Миловановића и Вилсоновог трга, архитекта Савковић је био принуђен да пронађе начин да савлада неправилан облик парцеле која се простирала између улица М. Миловановића и М. Богићевића.¹⁰ Иако веома млад архитекта, Иван Савковић се умешно суочио с проблемом, па је у ентеријеру максимално искористио расположиви простор и распоредом просторија задовољио све постулате функционалности. Функционалност у хотелској архитектури се огледа пре свега у примени линеарног плана и ограничавању употребе расположивог простора у

сврху изградње ходника и степеништа. Управо је то оно што је архитекта Савковић применио на свом објекту и остварио је једно од најуспелијих решења београдске међуратне хотелске архитектуре.

И по димензијама и по броју соба, хотел „Astoria“ спада међу највеће београдске хотеле међуратног периода. Захваљујући вештом пројектовању основе, архитекта Савковић је постигао да његов хотел располаже просторном удобношћу и завидним капацитетом од чак седамдесет девет соба различитих димензија.

Зграда хотела имала је два лица, из улица Милована Миловановића и Михаила Богичевића, и самим тим два улаза. Оба улазна ходника водила су у главни хол хотела, где су били смештени портирница, телефонска кабина за градску и међуградску везу, и два мања салона који фланкирају широко хотелско степениште. Унутар трапезоидног степеништа смештен је лифт, који је остао непромењеног изгледа до данас. Уз улаз из Ул. М. Миловановића лево се налазила кафана, а десно берберница. У оквиру кафане постојала је сала за игре, смештена у сутерену, где су биле распоређене и све помоћне кафанске просторије – келнерај, кухиња, клозети, оставе, подрум и сл. У сутерену је такође била котларница за парно грејање са одељењима за угаљ и шљаку, која су добила засебан спољни улаз. Сличан распоред направљен је и око другог улаза хотела, с том разликом што је, уместо пројектом предвиђеног бифеа, направљен простор за архитектонски биро Ивана Савковића.¹¹

Као и већина других хотела подигнутих у периоду између два светска рата, хотел „Astoria“ је у складу са Уредбом о класификацији угоститељских радњи сврстан међу угоститељске објекте другог реда.¹²

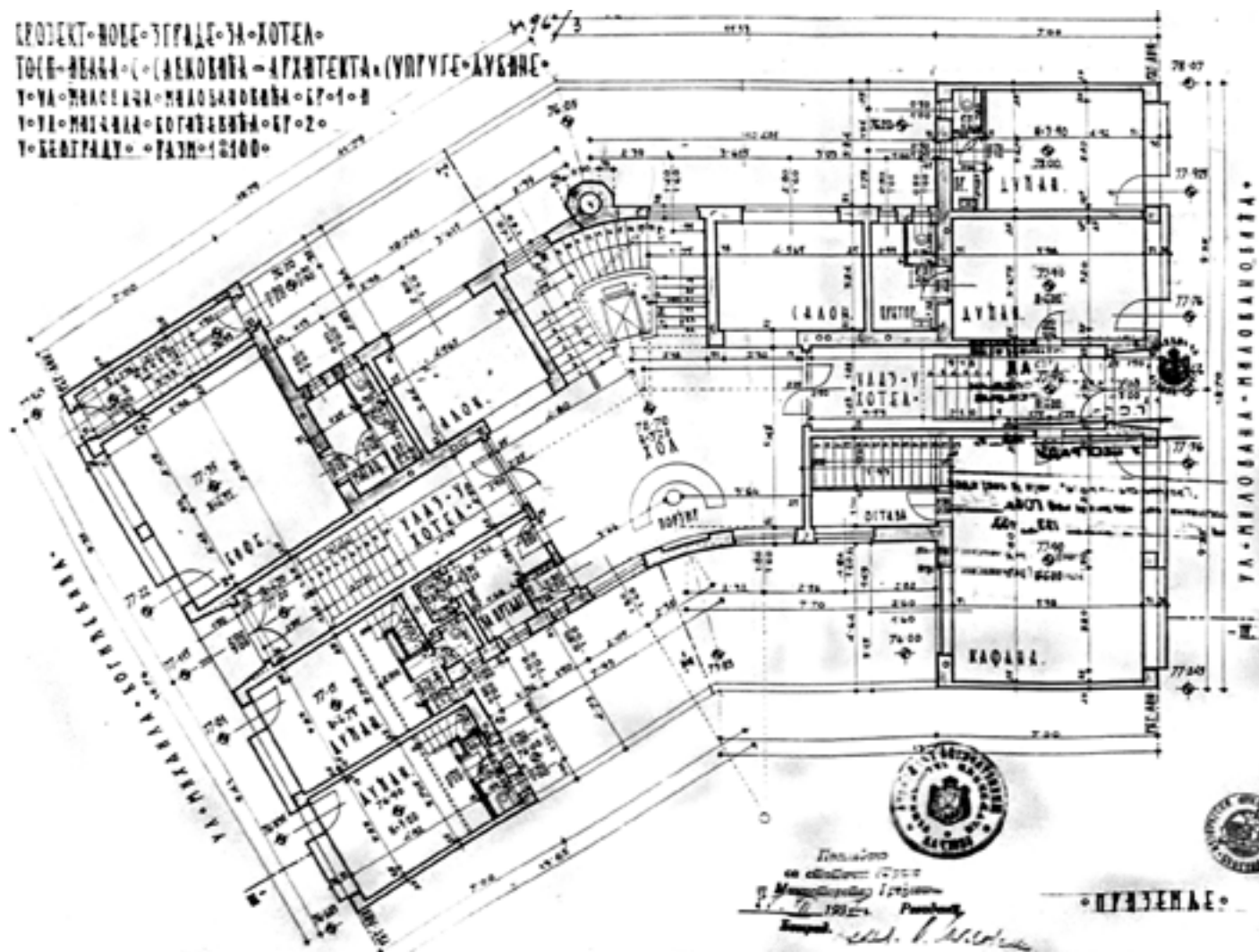
Хотелска зграда има пет спратова конципираних скоро истоветно. Примењен је линеарни план, па се на сваком спрату, с једне и друге стране степеништа пружају уски ходници у виду слова *T*, око којих су распоређене собе. Сваки спрат добио је по два већа апартмана са антреом и купатилом, а све остале собе добиле су лавабо и узидани плакар. Собе су биле простране и директно осветљене, величине од 8,80 м² до 18 м², опремљене електричним осветљењем с паљењем и гашењем из кревета, топлим и хладном водом, централним грејањем, као и електричном сигнализацијом за дозивање послуге. Све собе су биле скромно, али укусно опремљене намештајем од дрвета. На сваком спрату су, поред женских и мушких заједничких купатила, биле и собе за послугу.¹³ Свакако треба напоменути да је читав лева половина првог спрата у крилу хотела према Ул. Михаила Богичевића претворена у стан директора хотела. У овом стану су живели Ђура Нинковић и његова супруга Јелена, који су на тај начин били константно у

Сл. 2. Изглед једне хотелске собе, снимљено 1938. године

Сл. 3. Првобитни лифт је сачуван до данас, снимљено 2011. године

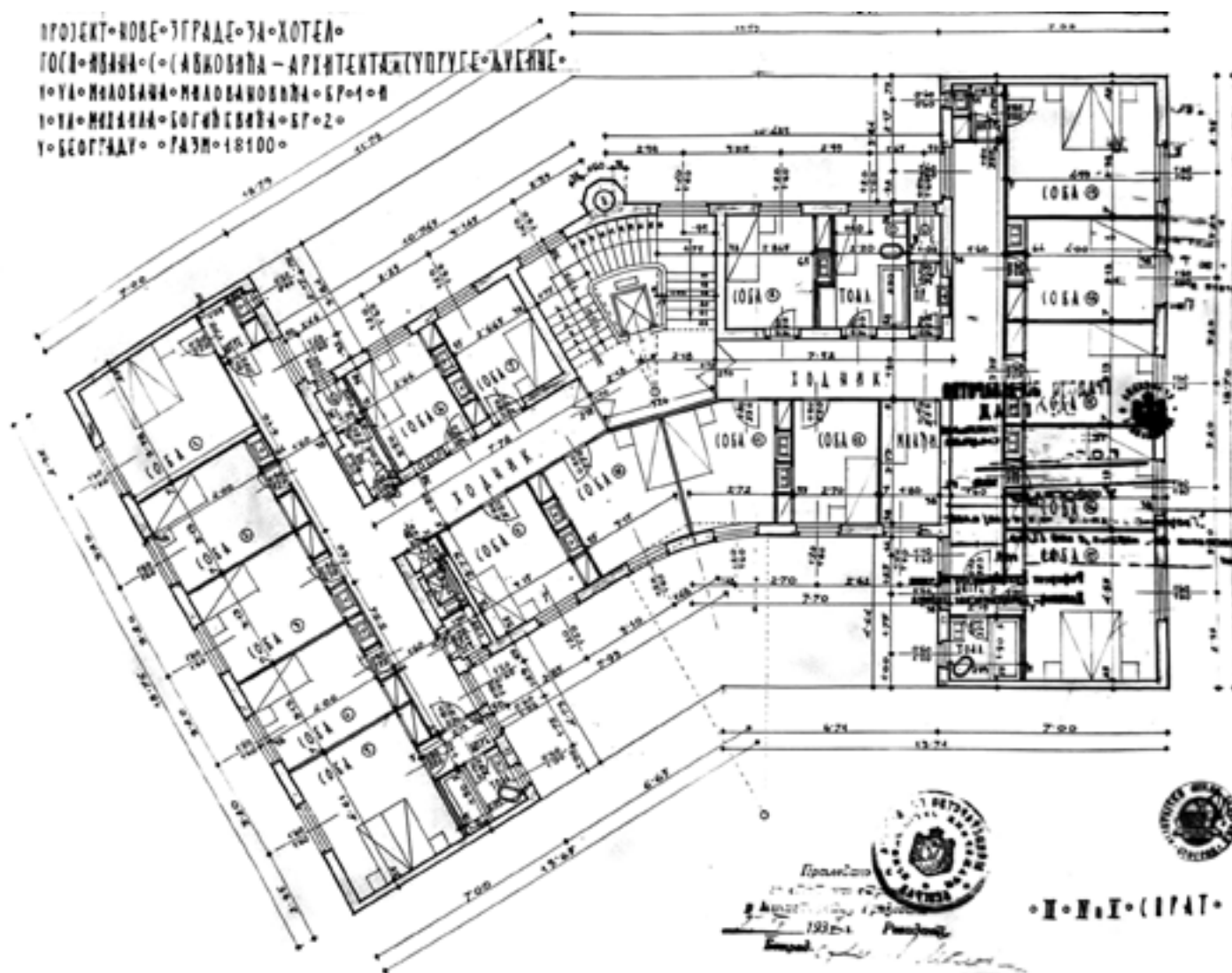
Сл. 4. Основа приземља

могућности да надгледају рад хотела. Стан је имао четири собе, гостињску собу, два купатила, кухињу и два шпајза. На тавану су се налазиле вешерница, собе за послугу и машина за лифт.¹⁴

Као што је био случај с већином београдских међуратних хотела, на згради хотела „Astoria“ коришћени су у то време најсавременији материјали. Темељ, све међуспратне конструкције, као и таванска, изведене су од армираног бетона. Зидови сутерена и приземља су од опеке и цементног малтера. Кровна конструкција је дрвена, покривена валовитим плочама *салониша*. Главне фасаде у приземљу су обложене природним каменом, док је спратни део обрађен терановом. Споредне фасаде су малтерисане продужним малтером. У собама на првом спрату под је био покривен храстовим паркетом, а на осталим спратовима *ксилолишом*. Кухиње и сва купатила обложена су керамичким плочицама. Степенице и улазни ходници су од вештачког камена.¹⁵

Распламсавање Другог светског рата у Европи дошло је становништву Србије, а посебно Београда, опште превирање и непрестано ишчекивање коначног расплета политичке ситуације у земљи. Када је већ постало евидентно да ни овај ратни вихор неће мимоићи Србију и да ће Београд још једанпут у својој историји постати мета окупатора, између осталих, и хотелу „Astoria“ стигло је наређење од Одбора за заштиту од ваздушних напада града Београда да се изгради склониште и организује кућна заштита у санитарском, хемијском и ватрогасном погледу. За изградњу склоништа Иван Савковић је наменио простор за игре у сутерену зграде, где је било могуће сместити 105 особа. Склониште се састојало од једне преткоморе и две коморе од укупно 84 м², при чему је свака комора имала по два тоалета и резервни излаз на улицу. Судећи по датуму када је пројекат одобрен, 1. марта 1941. године, склониште хотела „Astoria“ је, нажалост, веома брзо испунило своју намену.¹⁶

ХОТЕЛ „ASTORIA“

Сл. 5. Основа сцрајшова

Као и остали хотели саграђени у периоду између два светска рата, „Astoria“ својом архитектуром одражава дух периода у којем је настала. Београдску архитектонску сцену тог раздобља обележила су снажна стилска колебања, у којима су доминантну улогу имала три водећа стила – академизам, национални стил и модернизам. Све до четврте деценије архитектура београдских хотела остаје у оквирима академизма, са елементима неокласицизма и необарока, а присутна је такође и необична синтеза академизма и модернизма, означена као *монументални стил*. Мора се приметити да је чак и током четврте деценије двадесетог века мали број архитеката који су пројектовали хотеле имао храбрости да безрезервно уплови у модернистичке токове. Само су хотели „Astoria“ и „Majestic“, архитекте Милана Минића, својим ентеријером у потпуности задовољили постулате функционалности, док су им фасадна платна чисто модернистички конципирана.

Прочеља хотела „Astoria“ готово су идентично решена. Приземље из Ул. М. Миловановића обрађено је у природном камену и стаклу, а од спратне композиције одвојено је уском равном гредом. Прочеље је рашчлањено са три сегмента. Централни сегмент чини улаз у хотел надвишен надстрешницом с називом хотела. Два бочна сегмента граде широке застакљене површине излога и уских улаза у кафану и дућане. Спратна фасада је врло једноставна. Покривена је белом малтером и решена је у стилу касног модернизма, с низовима од по пет истоветних, геометризованих прозорских отвора на сваком спрату. Фасада је, у складу с минималистичком концепцијом целокупне композиције, завршена високим зидним платном и равним кровом.

Нажалост, сопственици хотела „Astoria“ нису дуго уживали у свом новоподигнутом објекту. Убрзо након уласка Немаца у Београд, хотел је затворен за јавност и постао је смештај за официре Вермахта. Породице

Нинковић и Савковић, које су и даље живеле у свом стану у хотелу, искористиле су ову ситуацију да помогну многим бегунцима од немачког прогона, јер нико није могао да претпостави да ће тражена лица бити у објекту пуном немачких војника. Тако се, међу осталима, у хотелу „Astoria“ скривао будући командант града Београда, генерал Ђурић, што је после ослобођења помогло власницима да остану у свом стану упркос томе што је објекат преузело Министарство индустрије за смештај својих радника.¹⁷ После национализације хотела, 1948. године, „Astoria“ поново постаје хотелски објекат.

На њему деценијама нису вршене никакве измене, сем што је спратна фасада премалтерисана сивим малтером и што је ентеријер реновиран у више наврата од 1981. до 2001. године. Тек када је хотел продат 2009. године, уложена су позамашна средства како би „Astoria“ после деценија занемаривања постала уређен хотел који задовољава захтеве савременог путника. Спратној чеаној фасади је враћен првобитни изглед, док су на фасади приземља направљене мање измене. Бочни улази у кафану и ресторан су затворени и на њиховом месту су направљене нише; две стаклене површине које фланкирају улаз су, уместо два, добиле по три прозорска окна, а на надстрешници више не стоји назив хотела. Ентеријер објекта је у целини измењен, само је лифт задржао свој првобитни изглед.

Не може се рећи да се хотел „Astoria“ стилски и габаритом не уклапа у амбијенталну целину Миловановићеве улице. Штавише, он се у њу утапа и делује

крајње неприметно. Овакво монотono решење фасаде може се због саме намене објекта окарактерисати као промашај у естетском смислу. Наиме, специфичност хотелске архитектуре је, између осталог, и у потреби да фасада поседује суптилну наметљивост којом привлачи пажњу и која буди жељу пролазника и потенцијалних гостију да међу свим осталим објектима посете баш тај. На овој грађевини такве карактеристике једноставно не постоје, уколико се наравно изузме раскошан хотелски улаз, особен за модернистички конципиране хотеле. Међутим, иако естетски гледано хотел „Astoria“ не спада међу највреднија остварења хотелске архитектуре међуратног периода, он, заједно с хотелом „Majestic“, представља смео искорак ка нечему потпуно новом и подстрек да се модернистички принцип пројектовања даље развија у оквирима хотелске архитектуре Београда.

Симонида С. Ркаловић,
историчар уметности
Београд
simonida.rkalovic@gmail.com

НАПОМЕНЕ:

1] О условима одседања у Београду: Ото Дубислав Пирх, *Београд 1829*, у: Стари Београд из путописа и мемоара, 60–61; Д. Ђурић-Замоло, *Хоштели и кафане XIX века у Београду*, Београд, 1988, 161.

2] ИАБ Ф XVII-2-1937; Приватни архив породице Нинковић.

3] К. Влаховић, *Шта ће бити са београдским хоштелима када се донесе закон о денационализацији. Вреде милионе, а нуде их за хиљаде евра*, Глас јавности, 12. мај 2002. (интернет издање, <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/05/12/srpski/DO02051101.shtml>, октобар 2010).

4] Подаци потичу из приватног архива породице Нинковић.

5] Усмена сведочења госпође Вишње Нинковић и њеног сина адвоката Ђурђа Нинковића.

6] Наследници сведоче да се током Другог светског рата хотел кратко време звао „Морава“, али му је првобитно име врло брзо враћено.

7] Битно је напоменути да су Иван Савковић и његова супруга Љубина били власници зграде у којој је било смештено хотелско предузеће „Astoria“, чији је власник био отац Иванове супруге, хотелијер Ђурђе Нинковић. Ninković Đurđe, *Beogradski hotel Astoria – case study*, VOX IURIS, Časopis za primenu i kulturu prava, godina I, 3–4 (Beograd, 2009), 248.

8] У Изводу из матичне књиге умрлих пише да је Иван Савковић рођен у Београду, али породица тврди да је тај податак нетачан.

9] Подаци о личном и професионалном животу архитектке Ивана Савковића потичу из приватног архива породице Нинковић, као и усмених сведочења госпође Вишње Нинковић и њеног сина адвоката Ђурђа Нинковића.

10] Подаци добијени из усмених сведочења госпође Вишње Нинковић и њеног сина адвоката Ђурђа Нинковића.

11] *Истио*; ИАБ Ф XVII-2-1937; Приватни архив породице Нинковић.

12] Одлуком Градског већа 1940. године поново је извршена категоризација свих хотелских објеката и том приликом је „Astoria“ сврстана у хотеле првог реда. Сопственици су уложили жалбу на ту одлуку, јер је донета мимо закона, искључиво због наплате веће таксе. Жалба је усвојена и хотелу је враћена претходна категоризација; Приватни архив породице Нинковић.

13] Приватни архив породице Нинковић.

14] *Истио*.

15] *Истио*.

16] ИАБ Ф XVII-2-1937; Приватни архив породице Нинковић.

17] Подаци потичу из усмених сведочења госпође Вишње Нинковић и њеног сина адвоката Ђурђа Нинковића.

Summary: SIMONIDA RKALOVIĆ

ASTORIA HOTEL

Astoria Hotel was built between August 1937 and April 1938, on the lot bounded by Milovana Milovanovića and Mihaila Bogičevića streets, to provide accommodation for Belgrade's foreign and domestic visitors. It was a joint venture of the hotelier Djura Ninković and the architect Ivan Savković. Savković's skilful design lent a utilitarian edge to the plan of the hotel, ranking among the five biggest hotels built in interwar Belgrade.

Astoria's architecture, like that of the other hotels built between the two world wars, reflected the spirit of the time, strongly marked by stylistic wavering, where three prevailing trends were academism, the national style and modernism. Until the 1930s Belgrade's hotel architecture remained within the framework of academism with elements of neo-classicism and neo-baroque, and a presence of a strange combination of academism and modernism known as the 'monumental style'. It should be noted that few architects had the courage to embark unreservedly upon modern concepts even in the 1930s. Astoria and the Majestic, designed by the architect Milan Minić, were the only hotels whose interiors fully met the functional requirements and whose façades displayed a pure form of modernism. Namely, two identical crisp white façade areas of the upper floors are strictly minimalist, with horizontal rows of five simple geometrized windows. In keeping with the entire composition concept, the uppermost façades feature a tall blank area topped with a flat roof. The only indication of the building's function is the sumptuous canopied entrance decorated with natural stone and signage stating the name of the establishment.

Far from being at odds with the ambience of Milovanovićeveva Street in style and scale, the hotel blends into it to the point of being barely noticeable. Its monotonous façade may be considered an aesthetic failure because of the very purpose of the building. Namely, hotel architecture is marked, among other things, by the need for façades to possess a subtle visual prominence in order to be able to catch the eye of passers-by and potential guests and entice them to visit this particular building rather than any other. Even though Astoria does not rank among the best of Belgrade's interwar hotel architecture in terms of aesthetic merit, it was, alongside the Majestic, a step into a completely new area and an encouragement for furthering the principles of modernism in hotel architecture design.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1 Astoria Hotel today

Fig. 2 Hotel room in 1938

Fig. 3 The original lift is still in place (photograph taken in 2011)

Fig. 4 Ground-floor plan

Fig. 5 Upper-floor plan